

Dr VILÉM CHMELAR

ROSTOHAROVO
PSYCHOLOGICKÉ
DÍLO

Zvláštní otisk z časopisu „Psychologie“, ročník 1949, číslo 3—5.

Vytiskla knihtiskárna Frant. Bartoš v Přerově, Jiráskova ulice č. 9.

Rostoharovo psychologické dílo.¹⁾

Dr. Vilém Chmelař.

Ve vývoji české psychologie Rostohar zaujímá významné místo. Jednak navazuje používáním experimentální metody, které s takovým úspěchem již v druhém desetiletí 19. století používal náš vynikající objevovatel J. E. Purkyně, zakladatel fyziologické smyslové psychologie, pro poznání subjektivních jevů, zvláště v oblasti vidění, jednak se Rostohar stává u nás prvním kritickým stoupencem nového psychologického směru — celostní psychologie, čímž se dostává do rozporu s Fr. Krejčím, který považoval za duševní prvek ve vývoji počítky, jejichž skládáním vysvětloval složitější duševní jevy.

PhDr. Mihajlo Rostohar je rodem Slovinec. Narodil se v Bregách u Krška 30. července 1878 jako syn rolníka. Ač u nás za 40letého pobytu úplně zdomácněl, přece se rád každoročně vracel o prázdninách do svého rodiště, kdež pracoval v létě na svých vinicích a polích. Literární sklony u Rostohara se projeví velmi brzy. Již v době středoškolského studia píše slovinsky první lyrické básně a povídky (1895—1900). Stává se členem lublaňského literárního kroužku, jehož zakladatelé a členové byli Ivan Cankar, Kete, Muren, Alexandrov a O. Zupančič. Když se jeho činnost prozradila, byl vyloučen z lublaňského gymnasia. Pokračoval pak ve studiu na gymnasiu v Kranju, kde založil ještě téhož roku literární spolek, který vydává hektografovaný literární časopis »Brstje« (Poupata). Vyšla jen tři čísla, neboť časopis se dostal do nepovolaných rukou a Rostohar dostal konsilium abeundi. Po ukončení středoškolských studií studoval od r. 1901 na vídeňské universitě nejprve medicínu a pak přírodní vědy a psychologii. Poněvadž vídeňská universita neměla psychologické laboratoře, odešel roku 1903 do Štýrského Hradce, kde poslouchal experimentální psychologii a noetiku u Meinonga. Rostohar nesouhlasil s Meinongovou teorií evidence předpokladu. Hájil názor, že předpoklad nemůže mít evidence (quasievidence), neboť v okamžiku, kdy myšlenka nabývá evidence, stává se soudem a nemůže být pouhým předpokladem. O těchto diskusích o evidenci předpokladu se dověděl také profesor dějin filosofie Dr. H. Spitzer, jehož pozornost upoutal Rostohar svými referáty

¹⁾ V této krátké studii nechceme analyzovat a hodnotit podrobněji celé psychologické dílo Rostoharovo, nýbrž jen v nejdůležitějších obrysech zachytit jeho názor na základní psychologické problémy. Základní psychologické názory Rostoharovy do roku 1938 jsem podrobněji uvedl ve své studii »Rostoharovy psychologické názory«, Psychologie IV, 1938, str. 114—167.

o Aristotelově psychologii a ethice. Spitzer mu poradil, aby dokončil studia ve Vídni a pokračoval ve studiu v Lipsku v psychologickém ústavu u W. Wundta, s nímž se Spitzer dobře znal. V r. 1905 dosáhl doktorátu filosofie a na doporučení prof. Spitzera obdržel stipendium pro studium na universitě v Lipsku. Následujícího roku poslal Rostohara prof. Jodl s doporučujícím dopisem k prof. T. G. Masarykovi do Prahy, aby se tam habilitoval. K habilitaci se připravoval pod vedením Masarykovým, s nímž se spřátelil. V té době se Rostohar také seznámil s Dr. Edvardem Benešem. V roce 1909 si podal žádost o veniam docendi z filosofie a jako habilitační spis předložil »Theorii hypotetického soudu«. Po schválení habilitace zahájil na podzim roku 1910 přednášky z logiky na Karlově universitě v Praze. Ve studijním roce 1911—12 zakládá první psychologickou laboratoř v ČSR z vlastních prostředků ve fysiologickém ústavě prof. Mareše na lékařské fakultě v Praze. V r. 1915 odešel na vojnu a vrátil se do Prahy až v r. 1920.

Rostohar byl vedoucím činitelem revolučního hnutí jugoslavské omladiny. Byl jejím důvěrníkem pro slovinskou sekci. Toto hnutí vydávalo zprvu v Zagrebu časopis »Nová Nada«, do něhož přispíval kromě lyrických básní také články kulturně politickými a drobnými zprávami. Když »Nová Nada« zanikla, založila slovinská omladina svůj časopis »Omladina«, do něhož přispěl četnými články kulturně politického obsahu, jako »O organizaciji« (Omladina 1907), »Nové cesty k slovinské universitě«, »Otázka slovinské university«, »Positivní ethika«, »Národnost a ethika«, »Svaz akademických prázdninových spolků«, »Národní radikalismus a sociální demokracie« a j. Zakládá pokrokovou revui »Napredna Misel« (Pokroková mysl), která propagovala pokrokové ideje mezi slovinskou inteligencí. V roce 1909 vydává slovinsky psaný vědecký spis »Úvod do vědeckého myšlení«, který chystal jako habilitační spis, avšak z politických důvodů jej nepodal a na Masarykovu radu napsal nový česky psaný habilitační spis »Theorie hypotetického soudu«. Již jeho první vědecký spis »Úvod do vědeckého myšlení« narazil na odpor církevních kruhů ve Slovenii. V řadě článků polemizuje s názory církevními, jichž reprezentantem byl theolog A. Ušeničnik. K těmto polemickým článkům patří tyto články: »K úvodu do vědeckého myšlení«, »A. Ušeničnik ve světle katolického názoru«, »Ušeničnik a jihoslovanství«, »Katolický názor na národnost«, »Ušeničnik o náboženství a ethice«, »Ušeničnik a národnost« a »Náboženství a národnost«.

V době od Rostoharovy habilitace do první světové války, t. j. do února 1915, kdy musel nastoupit vojenskou službu, byl jeho zájem pou-
tán nejen odborně psychologickými otázkami, ale zejména také českým
pokrokovým hnutím. Četné referáty a překlady českých článků do-
kazují, že bedlivě sledoval kulturní život českého národa a seznamoval
s ním Slovince, kteří byli pod silným vlivem klerikalismu. Přispěl tak
značnou měrou ke kulturní vzájemnosti česko-jihoslovanské. Rovněž
byl oddán myšlence slovanské kulturní a politické vzájemnosti. Vždy
věřil v budoucnost Slovanů a pracoval pro slovanskou vzájemnost. Dů-
kazem toho jsou jeho mnohé články, v nichž sledoval kulturní a poli-
tické snahy jednotlivých slovanských národů. Sem patří články: »Afo-
rismy o slovanské vzájemnosti«, »Anketa o jazykovém spojení Jihoslo-
vanů«, »Novoslovanské hnutí v Rusku«, »Polský názor o Rusku«, »Pol-
skoruský spor«, »Slovanská myšlenka a panslavismus«, »Slovanští stu-
dující v Praze«, »Česko-slovenské porady«, »Rusko jako vedoucí síla
Slovanství«, »Moderní Itálie«, »Slovanská krise«, »Projekt Slovanské
výstavy« a j. Rostohar byl také později spoluorganizátorem slo-
vanských pedologických sjezdů v Brně 1933 a v Lublani 1937.
V »Napredni mysli« v Lublani r. 1937 uveřejnil řadu článků o otá-
ze spojení balkánských Slovanů, na př. »Jugoslovanství«, »Ideje
o dějinách filosofie jižních Slovanů«, »K obnovení ilyrismu v Slovenii«,
»Preporod«, »Apoštolové jihoslovanství«, »Jsou Jihoslované jazyková
jednota?«, »Srbsko-bulharský spor«. Tu zastával názor, že Jihoslovany
lze sjednotit politicky na zásadě sebeurčení balkánských národů, nikoliv
na ideologii ilyrismu, který hlásal nutnost jazykového sjednocení jako
předpoklad politického sjednocení. Stejně tak zamítal klerikální kon-
cepce sjednocení Jihoslovanů na basi katolictví. Historický vývoj dal
Rostoharovi za pravdu.

Po první světové válce chtěl působiti mezi Slovinci. Usídlil se v Lub-
lani, kde dal podnět k založení slovinské university v Lublani a jako
referent vypracoval její statut. V té době začal uveřejňovat své pokro-
kové socialistické názory v článcích: »Nový socialismus« v deníku »Ju-
goslavijska«, kde zaujal svůj kladný postoj k Leninovi. Jeho články byly
však v deníku »Jugoslavijska« zastaveny. On sám pak nebyl navržen za
profesora nové university v Lublani. Proto se rozhodl vrátit se do Čes-
koslovenska, kde pak r. 1922 byl navržen za profesora filosofie na Ma-
sarykově universitě v Brně. 27. července byla přenesena jeho venia do-
cendi pro filosofii na filosofickou fakultu Masarykovy university v Brně.
Současně se stal asistentem fysiologického ústavu na lékařské fakultě
u prof. Babáka, kde vedl oddělení pro theoretickou neurologii až do

svého jmenování mimořádným profesorem systematické filosofie na Masarykově universitě v Brně 17. dubna 1924. V r. 1931 byl jmenován řádným profesorem psychologie a v r. 1934-35 byl děkanem filosofické fakulty. V r. 1924 přestěhoval svou psychologickou laboratoř do Brna. V r. 1926 byl zřízen jeho úsilím na filosofické fakultě Masarykovy university ze státní subvence psychologický ústav, jehož základ tvořila jeho soukromá laboratoř. Ústav, jež řídil 22 let a v němž jsou i přístroje jeho vlastní konstrukce, patřil před válkou k nejmoderněji vybaveným psychologickým laboratořím v Evropě. Rostoharovo jméno zůstane trvale spojeno s budovatelským obdobím české experimentální psychologie, která byla u nás z počátku brzděna Fr. Krejčím.

Fr. Krejčí nepřál experimentální metodě v psychologii, poněvadž podle něho »a priori souzeno, je experiment v psychologii nemožný«²⁾ t. j. experiment v užším smyslu o duševních jevech. Krejčí však připouští jako vydatnou pomůcku jen experiment v širším smyslu, který úmyslně navodí nějaký duševní děj. Proto Krejčí nebudoval na filosofické fakultě Karlovy university v Praze ani v pozdějších letech experimentální psychologický ústav, i když již bylo zřejmo, že experimentální metoda podstatně přispěla k rozvoji psychologického bádání. Proto se také Rostohar nesetkal při pokusu o vybudování psychologické laboratoře na filosofické fakultě Karlovy university se souhlasem Krejčího.

Za své 43leté publikační činnosti (napsal na 200 pojednání a recensí o vědeckých a kulturních otázkách) zaujal Rostohar stanovisko k základním problémům obecné psychologie, pedopsychologie a sociální psychologie a vnesl do české psychologie nová hlediska.

Již v první Rostoharově experimentální studii »O synaesthesiích sluchových«³⁾ v r. 1914, kde podává psychologickou klasifikaci synaesthesií sluchových, setkáváme se s pojmem celistvosti, jež v jeho psychologii zaujímá pak vedle pojmu struktury a vývoje významné místo.

Pojem struktury v psychologii nepokládá v žádném případě za formální pojem ve smyslu určitého systému, jako logické jednoty, nýbrž znamená mu vždy reální tvořivou celistvost. Soustava je statický pojem formální, kdežto struktura je pojetí dynamické.⁴⁾

²⁾ Fr. Krejčí, *Základy psychologie*, Praha 1902, str. 72, 75.

³⁾ M. Rostohar: »O synaesthesiích sluchových.« I. část. *Biologické listy* 3, 321 až 331. *Lékařské rozhledy* 21, N. Ř. 3, str. 641—651, 1914. — M. Rostohar: »Synaesthesie sluchu a zraku«. *Věstník V. sjezdu Č. přír. a lék.*, str. 392. — M. Rostohar: »O synaesthesiích sluchových«, II. část. *Biologické listy* 4, 49—63, 1915. *Lékařské rozhledy* 22, N. Ř. 4, 145—159, 1915.

⁴⁾ M. Rostohar: *Psychické celosti a celostní psychologie*. *Psychologie* III, 1937, str. 199.

Rostoharovo pojetí struktury liší se podstatně od koncepce psychologické struktury Kruegrovy.⁵⁾ Krueger rozumí strukturou učleněnou a v sobě relativně uzavřenou disposicionální celost.⁶⁾ Rostohar pojetí struktury jako disposicionální celosti zamítá,⁷⁾ poněvadž tento zcela nejistý metafysický pojem není s to vysvětliti vznik reálních celostních zážitků. Jeho pojetí struktury se blíží pojmu struktury berlínských psychologů Wertheimera, Köhlera a Koffky v tom, že tito psychologové chápou strukturu jako pevnou a relativně trvalou zážitkovou celost, tedy jako reální zkušenostní danost. Pojem struktury u berlínských psychologů není zcela jasně vymezen. Mluví-li berlínští o aktualizaci struktury, jíž subjekt disponuje, pak podle Rostohara předpokládají, třebas nevědomky, její transfenomenální existenci, což Rostohar odmítá. Rostohar také neakceptuje pojem celosti a tvaru v pojetí lipské a berlínské školy. Pojmy celost, celistvost, tvar, útvar a komplex vymezuje ve svých studiích »Struktura v duševním životě« a »Psychické celosti a celostní psychologie.« Znaky jeho pojmu struktury jsou celost, fenomenální danost, reální tvořivá celistvost či dynamičnost, vývojová podmínka pro vznik nových celistvých kvalit, útvárně a celistvě zaměřený činitel, empirická zjistitelnost. Jakoukoliv metafysickou spekulaci v psychologii odmítá. Za strukturu považuje každý psychický fenomen, v jehož celistvosti více nebo méně zřetelně rozlišených jednotlivostí spočívá podmínka pro vznik nových psychických daností jako specifických celistvých kvalit. Nepokládá každou učleněnou celost za strukturu, nýbrž jen takovou, jejíž podstatou je tvůrčí princip, t. j. potencinální útvárný činitel celistvě zaměřený. Zásadu priority a dominance celku v psychologii považuje za výmysl. Jde tu o předčasnou generalisaci poznatku, který platí v užší oblasti psychických zážitků.⁸⁾

Objasniti povahu a průběh psychické reprodukce pokusil se v »Experimentálním zkoumání o reprodukci barevných kvalit.«⁹⁾ Podstatu reprodukce neshledává v pouhém objevení se dřívějšího obsahu ve vědomí, nýbrž ve vztahu daného obsahu vědomí k jeho dřívějšímu obsahově identickému zážitku.

⁵⁾ Felix Krueger: Über psychische Ganzheit, Neue Psychol. Studien Bd. I. Komplexqualitäten, Gestalten und Gefühle, Mnichov 1926, str. 59, 61.

⁶⁾ Felix Krueger: Der Strukturbegriff in der Psychologie, Bericht über den VIII. Kongress für experimentelle Psychologie in Leipzig 1923, Jena 1924, str. 47.

⁷⁾ M. Rostohar: Struktura v duševním životě. Psychologie I, 1935, str. 108, 97.

⁸⁾ M. Rostohar: Psychické celosti..., str. 205, 201.

⁹⁾ M. Rostohar: Experimentální zkoumání o reprodukci barevných kvalit. Biologické listy 3, 129—139, 214—225. Lékařské rozhledy 21, N. Ř. 3, 321—331, 406—416. 1914. Str. 130.

Problému představy týkají se dvě významné jeho studie »Vývoj zrakové představy z původního dojmu«¹⁰⁾ a »O psychologické pojetí představy«.¹¹⁾ Práce o vývoji představy je průkopnická tím, že Rostohar sleduje důmyslnou methodou celý vnitřní pochod při vývoji zrakové představy. Zjistil tři typické způsoby tvoření představ: kumulativní, z vůdčího motivu a obrysový.

Ve studii »O psychologické pojetí představy« přezkoumává Descartův, Bolzanův, Hamiltonův, Brentanův, Twardowskiho, Külpeův, Husserlův, Wundtův, Stumpfův, Lotzeův, Ziehenův a Ebbinghausův názor o představě. Shledal, že žádný nevyhovuje klasifikačním požadavkům psychologie, a to proto, že neudává specifického znaku, jímž by byla představa jako svérázný psychologický jev vyznačena tak, že by ji bylo lze rozlišiti od jiných podobných psychologických jevů. Při představě jde o názorné (jasné) uvědomění si určité jakosti (kvality) jako obsahu vědomí bez vztahu k předmětu. Tážeme-li se po skutečnosti neboli realitě představovaného obsahu, pak se tato otázka netýká představování, nýbrž výhradně noetické hodnoty představovaného obsahu. Představujeme-li si lidský obličej známého, jde v obou případech o dva zcela odlišné zážitky. V prvním případě máme pouhou představu. V druhém případě je naše představa v celistvosti. V celistvém zážitku obličeje známé osoby není totiž pouze představa obličeje, nýbrž i noetické funkce vědomí, jimiž poznáváme představovaný obličej jako obličej nám známé osoby.

Představa, vzpomínka a pojem jsou tři zcela zvláštní způsoby uvědomování, tři odlišné akty vědomí, jež ani nemusí současně existovati. Představou si názorně uvědomujeme určitou jakost, ev. obsah, vzpomínkou si uvědomujeme správně nebo nesprávně dřívější zážitek, pojmem si však uvědomujeme nějaký předmět s jeho vlastnostmi, jenž je zase správný či nesprávný, úplný či kusý.

Systematicky za pomoci promyšlených experimentů zkoumal také vznik a vývoj pojmu. Ve studiích »Jak se vyvíjí u dětí konkrétní pojem předmětu«¹²⁾ a »Vývoj obecných pojmů u dítěte«¹³⁾

¹⁰⁾ M. Rostohar: Studie z vývojové psychologie. Díl I. Spisy fil. fak. Masarykovy university v Brně, čís. 25, str. 118 + 39 + XLIII. 1928, str. 93.

¹¹⁾ M. Rostohar: O psychologické pojetí představy. Psychologie 3, 1—16, 1937. Str. 1—12, 13, 15.

¹²⁾ M. Rostohar: Jak se vyvíjí konkrétní pojem předmětu. Čtvrtý sjezd pro výzkum dítěte v Bratislavě, 1931, str. 262—264.

¹³⁾ M. Rostohar: Vývoj obecných pojmů u dítěte. Čtvrtý sjezd pro výzkum dítěte v Bratislavě, 1931, str. 265—267.

zjišťuje, že konkrétní pojem dítěte se vyvíjí z jeho vzpomínky na nazíraný předmět. Konkrétní pojem, t. j. pojem určitého předmětu vyvíjí se tak, že se od vzpomínky odloučí konkrétní názor. To se stane tehdy, máme-li několik názorů o předmětu, a máme-li i několik vzpomínek na tyto názory, jež scelíme v jednotu pojmu, v němž se upevní stejně znaky proti odlišným znakům, jež ustupují do pozadí vědomí.¹⁴⁾

Cenné poznatky pro psychologii přinesla též Rostoharova experimentální studie »Dětská obrazivost a její vývoj«.¹⁵⁾ Obrazivostí rozumí činnost, jež se projevuje částečně jako spontánní nevědomé tvoření či utváření se rozmanitých celostí, částečně však jako vědomé a účelné vynalézání při řešení různých úkolů. Pokusně zjistil na serii obrázků, jež znázorňovaly neskutečný vymyšlený předmět, že vývoj obrazivosti u dětí probíhá třemi typickými stadii. V prvním období dětská obrazivost se projevuje tvořením nových pojmů nápodobou svých empirických pojmů. V druhém období děti vymyšlenou danost vystihují pojmy, jež pocházejí z podobných zkušeností již známých, vymyšlených situací. V třetím období vystihují předmět obrazotvornými pojmy.

Zevrubně se Rostohar obírá problémem myšlení. Výsledky svých studií podává jednak v akademických přednáškách z obecné psychologie,¹⁶⁾ jednak v knize »Theorie hypothetického soudu«¹⁷⁾, v publikacích »O formaci soudů«¹⁸⁾ a »O struktuře větných významů«.¹⁹⁾ Rozlišuje jednoduché a složité myšlenky. Jednoduchá myšlenka spočívá v jediném tvořivém aktu, z něhož vzniká celistvost subjektu a predikátu. Složená myšlenka spočívá v celosti aspoň dvou myšlenek. V takovém případě je subjektem myšlenka, o niž klademe nějaký predikát. To jsou soudy o soudech. Podle Rostoharova názoru platnost je intencionální moment každého aktu myšlení. Poněvadž našim představám, citům, emocím, pu-

¹⁴⁾ M. Rostohar: Dětská apercepce, pojmotvornost a pozornost v předškolním věku. Sborník přednášek kursu pro vyšší pedagogické vzdělání učitelek mateřských škol, Brno, 1936, str. 143—153, 145, 148.

¹⁵⁾ M. Rostohar: Dětská obrazivost a její vývoj. Psychologie IV, 1938, 1—39.

¹⁶⁾ M. Rostohar: Obecná psychologie. Akademické přednášky, str. 73—129. Hektografovaná skripta. Vydal Spolek posluchačů filosof. Masarykovy university v Brně. 1926.

¹⁷⁾ M. Rostohar: Theorie hypothetického soudu. Ze slovinského originálu přeložil Karel Vondráček. Praha, Wiesner 1910, str. 121.

¹⁸⁾ M. Rostohar: O formaci soudů. Česká mysl 13, 1912, 113—128.

¹⁹⁾ M. Rostohar: O struktuře větných významů. Diskusní příspěvek s hlediska strukturní psychologie. Slovo a slovesnost 3, 1937, 211—221.

dovým zážitkům schází moment platnosti, nepovažuje je za myšlenky. Poněvadž cílem vzpomínky a pojmů je platnost, pokládá je za zvláštní druh myšlenek. Rostohar neuznává rozdělení soudů na kladné a záporné, neboť soud jako synthesa není ani kladný ani záporný. Na četných příkladech dokládá, že vytváření větných struktur děje se určitými psychologickými zákony. Věta s přívlastkem je strukturovaná celistvost ze tří soudů.

Strukturní a celostní hledisko uplatňuje také v oblasti citové, snahové a volní. City, emoce, snažení a vůli považuje za tři typické vývojové stupně reaktivní struktury. Poslední své stanovisko o podstatě citu formuluje ve studii »O předmět psychologie«,²⁰⁾ kde také určil kriterium, jímž se akty cítění, snažení a chtění liší od aktů vědomí. Citové, snahové a volní reakce náležejí k podstatě reagujícího a vědomého subjektu, přesto je nelze pokládati za akty, neboli za funkce vědomí. Libostí si neuvědomuji žádnou danost. Libost není vlastnost předmětu, nýbrž náš subjektivní zážitek. Citem je subjekt zasažen ve své vnitřní podstatě, jaksi reaktivně se ozývá na danosti vědomí, ale danosti si neuvědomujeme citem. Subjekt nadaný vědomím se zjevuje jednak různými akty vědomí, jež poznáváme v aktech vnímání, vzpomínání, myšlení a souzení, jednak reaktivními akty cítění, snažení a chtění. Co zažíváme v citech jsou reakční stavy. To, co vnímáme smysly, jsou vlastnosti předmětu. Pocitům odpovídá nějaký předmět mimo subjekt. Libé a nelibé zážitky jsou vždy v nás. City však nelze chápati jako přízvuk pocitů a jejich vlastností, jak to činí někteří psychologové, nýbrž cit je třeba pokládati za psychický zážitek svého druhu.

V roce 1927 a 1928 se obíral problémem oscilace a trvání pozornosti u dětí i dospělých. Výsledky pokusů publikoval v »Psychologickém profilu dítěte elementární třídy«²¹⁾ a jsou též uvedeny v jeho »Pedopsychologii«.²²⁾ Pozornost²³⁾ nepokládá za zvláštní funkci, nýbrž za celistvý výkon několika psychických funkcí, za výkon, jenž se zřetelně projevuje ve zvýšené činnosti našeho vědomí.

²⁰⁾ M. Rostohar: O předmět psychologie. Psychologie IV, 1938, 49—71 Str. 67, 68.

²¹⁾ M. Rostohar: Psychologický profil dítěte elementární třídy. Pátý sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte v Brně, 1934, str. 104—119.

²²⁾ M. Rostohar: Pedopsychologie. Akad. přednášky. Hektografovaná skripta, vydal Spolek posluchačů filosofie Masarykovy university v Brně 1926.

²³⁾ M. Rostohar: Dětská apercepce, pojmotvornost a pozornost v předškolním věku. Sborník přednášek kursu pro vyšší pedagogické vzdělání učitelek mateřských škol, Brno 1936, str. 143—153.

Rostohar zamítá hledisko přírodovědecky orientované psychologie, která zůstala u elementů, umělých to produktů analýsy, jež nám ve skutečnosti nejsou dány. Naopak psychologická zkušenost potvrzuje, že to, co je naší zkušenosti přímo dáno, je psychická celistvost.²⁴⁾

Mnoho Rostohar přemýšlel o noetických předpokladech psychologického badání a o předmětu psychologie. Výsledky svých úvah uveřejnil ve studii »O předmět psychologie«.²⁵⁾

Vymezil také přesněji poměr psychologie k filosofii, sociologii, pedagogice a psychotechnice. Poměr psychologie k filosofii řeší tak, že nepřipouští řešení žádné filosofické otázky v empirické psychologii. Poměr psychologie k sociologii vymezil ve stati »Psychologie a sociologie.«²⁶⁾ Durkheimův pokus určit sociálně psychické zážitky jako jevy specificky sociologické považuje za nezdařený. Podle Rostoharova názoru jsou předmětem sociologie zvláštní vztahy, jež jsou mezi jevy sociálně psychickými a jevy fyzickými, po případě biologickými.

V pojednání »Problémy a metody psychologického výzkumu dítěte«²⁷⁾ vytkl úkol theoretické psychologii a praktické psychologii neboli psychotechnice. Theoretická psychologie studuje vlastní povahu psychické skutečnosti, její psychologické vlastnosti, její změny, její podmínky a celistvé vztahy. S hlediska praktické psychologie či psychotechniky zjišťujeme pouze možné vztahy k určitým cílům jako životním hodnotám, jež mají býti naším jednáním uskutečněny. Předmětem psychotechniky jsou výkony psychických funkcí.

O předmětu pedopsychologie a jejím poměru k pedagogice pojednává ve stati »O studiu psychologie jako základu vědecké pedagogiky«.²⁸⁾

Několik let svého badání věnoval problému čtení, zejména počátečnímu čtení dětí. Výsledky svých pozorování přednesl na V. sjezdu pro výzkum dítěte v Brně v přednášce, nazvané »Psychologie čtení se zvláštním zřetelem k počátečnímu čtení.«²⁹⁾ Podrobněji je zpra-

²⁴⁾ M. Rostohar: Studie z vývojové psychologie. Díl I. Spisy fil. fak. Masarykovy university v Brně, 1928, čís. 25, str. 118 + 39 + XLIII. Str. 6.

²⁵⁾ M. Rostohar: O předmět psychologie. Psychologie IV, 1938, 49—71.

²⁶⁾ M. Rostohar: Psychologie a sociologie. Psychologie IV, 1938, 91—99

²⁷⁾ M. Rostohar: Problémy a metody psychologického výzkumu dítěte. Čtvrtý sjezd pro výzkum dítěte v Bratislavě, 1931, 265—267.

²⁸⁾ M. Rostohar: O studiu psychologie jako základu vědecké pedagogiky. Škola vysokých studií pedagogických v Brně (1921—1931), 1930, str. 163—171.

²⁹⁾ M. Rostohar: Psychologie čtení se zvláštním zřetelem k počátečnímu čtení. Pátý sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte v Brně, 1934, 162—177.

coval v knize »Psychologické základy počátečního čtení s praktickým návodem ke čtení«,³⁰⁾ v níž také podal podrobný návod s četnými příklady, jak uvedených zásad lze užití v konkrétních případech počátečního čtení.

Na vlastním kimpimetru provedl pokusy o »Vnímání a poznávání písmen v indirektním vidění.«³¹⁾

K četným studiím, jež věnoval otázkám pedopsychologickým, patří i jeho kritika dosavadních teorií o dětské hře.³²⁾

Rostohar vidí podstatný rozdíl mezi hrou a prací v souhlase s Kan-tem a Groosem v tom, že prací chceme dosáhnouti určitého hodnotného cíle, kdežto hru provádíme pro hru samotnou, neboť tato činnost sama o sobě je nám zdrojem libých zážitků. Theorii Spencerovu, Groosovu, Carrovu, Claparèdovu, Hallovu, Lazarusovu, Steinthalovu o původu hry považuje za spekulativní. Podstatu hravé činnosti dětské spatřuje v libostném zážitku. Dítě si hraje proto, že hravá činnost je mu zdrojem libého zažívání a hraje si jenom potud, pokud mu tím zůstává.

Od počátku své vědecké tvorby zabývá se problémy myšlení. Jeho psychologický rozbor vět a větných kategorií a pádů³³⁾ je ojedinělým dílem v naší psychologické literatuře. Tu ukazuje, jak strukturní hledisko by mohlo plodně přispěti k hlubšímu pochopení větných významů. Při psychologickém rozboru významů pádů má na mysli vždy jen pojem nebo myšlenku jako funkční význam slova pádu. Nominativ podle Rostohara znamená nějaký pojem buď ve funkci podmětu nebo přísudku. Nominativ, t. j. pád jmenovací, má původní větnou platnost nebo jest větou nejjednoduššího tvaru, v níž vnímanou skutečnost, osobu nebo řeč vystihujeme a jmenujeme. Odpovíme-li na otázku »Co to je?« slovem jabloň, pronášíme jmenovací soud, jehož podnět je vnímaná skutečnost, přísudek pak je slovo jabloň. Psychologický rozbor významu pádů vede nás k hlubšímu poznání myšlení, pokud v lidské řeči nabývá ustálenějších forem. Tyto formy lze pokládat za kolektivní neboli obecné platné formulace lidského myšlení. Lid-

³⁰⁾ M. Rostohar: Psychologické základy počátečního čtení s praktickým návodem ke čtení. Brno, str. 183. Vlastním nákladem.

³¹⁾ M. Rostohar: Vnímání a poznávání písmen v indirektním vidění. Psychologie II, 1937, 50—58.

³²⁾ M. Rostohar: Psychologická podstata dětské hry, Psychologie V, 1939, str. 23—29.

³³⁾ M. Rostohar: Význam pádů s hlediska psychologického, Psychologie VI, 1940, 1—16, 129—142. Str. 1, 2, 3. Psychologie VII, 1942, 19—29, 42—57

ská řeč je podle Rostohara živá psychofysická tvorba kolektivního lidského ducha.

V popředí Rostoharova badatelského zájmu v posledních letech jsou také problémy sociální psychologie.³⁴⁾ Z těchto problémů nejvíce ho zajímá vznik sociálních psychických zážitků. Za psychosociální neboli kolektivně psychologické jevy považuje všechny projevy jednotlivců, kterými se oni vyžívají v určitém kolektivu neboli pospolnosti, do níž jsou včleněni. Že by však sociální nebo kolektivní psychické zážitky byly nadindividuální povahy nebo existovaly mimo reální duševní život individua, to považuje za fikci, které se musí sociální psychologie jednou pro vždy zbaviti. Mluvíme-li o duchu rodinném, národním, státním, stranickém a p., může to podle Rostohara znamenati jen tolik, že členové těchto pospolností mají zážitky, jež jsou podmíněny existencí těchto pospolností, v nichž nabývají též zvláštního charakteru. Tím však nepřestávají býti reálnými zážitky konkrétního individua žijícího v příslušné společnosti.

Duševní pospolní život se projevuje podle jeho názoru v těchto formách: v jazyku, tradici, zvycích, obyčejích, umění, kultu, morálce, právu a kultuře.

V otázce vzniku kolektivního vědomí Rostohar souhlasí s Lindnerovým názorem, který rovněž odmítá jakékoliv vědomí mimo reální vědomí individua. Nesouhlasí však s jeho čistě herbatovským pojetím vzájemného působení idejí.

Sociální psychologii³⁵⁾ definuje jako vědu o psychosociálních jevech. Původně měli někteří autoři za to, že psychosociální jevy mají svůj původ v jakémsi nadindividuálním neboli objektivním duchu ve smyslu heglovské filosofie. V tomto pojetí byl kolektivní duch metafysická essence, kterou vymýtil ze sociální psychologie Herbart. Z českých psychologů byl to Lindner, jenž rozhodně a jasně se vyslovil proti metafysickému pojetí sociální psychologie. Sociálně psychické jevy vznikají na základě vzájemného psychického kontaktu neboli styku, jenž nastane mezi dvěma nebo více jedinci. Kontakt jest tedy podstatný činitel každého psychosociálního jevu. Vstoupí-li lidský jedinec v duševní kontakt s jinými jedinci, pak jeho duševní zážitky přestávají býti jevy jeho individuálního vědomí a nabývají povahy kolektivnosti čili pospolitosti. Myšlenka, již sdílíme s více jedinci, nabývá

³⁴⁾ M. Rostohar: Problémy sociální psychologie. Psychologie VI, 1940, 70—83. Str. 70, 76, 81, 82.

³⁵⁾ M. Rostohar: Psychologie sociální. Akademické přednášky pro filosof. fakultu a Vysokou školu sociální. 1948. Str. 96. Str. 5, 6, 10, 15, 55.

jen kolektivního přízvuku čili znaku kolektivnosti s vědomím, že stejně tak myslí několik jiných jedinců. Výhradně jen v tomto přízvuku spočívá kolektivnost myšlenky. Názor, že vedle individuálního vědomí existuje ještě nějaké kolektivní čili nadindividuální vědomí, je třeba odmítnouti. Naše reální vědomí je pouze jedno, je jednotné a nedělitelné. K psychosociálním jevům řadí čtyři hlavní druhy účastenství: v myšlení, cítění, v zájmech a snahách. Kontakt mezi lidskými jedinci vzniká z pudů, ze sociálních emocí, z osobního zájmu a z donucení společenskou mocí. Duševní kontakt neboli účastenství mezi lidskými jedinci se uskutečňuje sdělením, napodobením, psychosociální nákazou, záměrným ovlivňováním jedinců sugescí a opanováním.

Rostohar od počátku se rozcházel názorově s profesorem Fr. Krejčím, který považoval za duševní prvek ve vývoji počítky, jejichž skládáním vysvětloval složitější duševní jevy a proto nesouhlasil s celostním pojetím v psychologii, jež bylo velmi blízké Rostoharovi od počátku jeho vědecké publikační činnosti. V recenzi studie J. Popelové »Filosof Fr. Krejčí«,³⁶⁾ vytýká Krejčimu, že pracoval filosofickou metodou v ethice a v psychologii, ač hlásal nutnost použití vědecké metody v ethice i v psychologii. Tento rozpor si vysvětluje Rostohar tím, že Krejčí si nebyl vědom zcela rozdílu, jenž je mezi vědeckým a filosofickým myšlením. Tím si také vysvětluje nesoulad mezi jeho vědeckými základy empirické psychologie a základy přísně vědecké psychologie, jejíž nutnost Krejčí důsledně zdůrazňoval. Krejčí pokládá hypotézu psychofysického paralelismu za empiricky zjištěný fakt, ač ve skutečnosti to byla pouze pracovní hypotéza přírodovědecky orientované psychologie. Za ilusi považuje Rostohar Krejčího pojetí počítku jako psychologického elementu s jeho trojstránkovitostí. Krejčí, zcela zaujatý pro systematiku, nevěnoval podle Rostohara dostatek pozornosti vlastním problémům psychologického bádání, což nezůstalo bez vlivu na jeho psychologický systém.

Mnoho úsilí věnoval Rostohar problému struktury. Vrací se k tomuto problému ve stati »Pojetí vývojové psychologie.«³⁷⁾ Psychologickou strukturou rozumí ty psychologické celosti, v nichž jednotlivé částky nabývají vlastností, jakých samy pro sebe nemají anebo za jiných okolností jejich původní vlastnosti se mění. Barva v různém barevném prostředí změnila svou původní vlast-

³⁶⁾ J. Popelová, *Filosof Fr. Krejčí*. Nákladem Národní práce, Praha 1942. Srov. M. Rostoharovu recenzi v *Psychologii VIII*, 1943, str. 94—95.

³⁷⁾ M. Rostohar: *Pojetí vývojové psychologie*, *Psychologie IX*, 1946, 71—98. Str. 72, 83, 93, 95.

nost, světlost a sytost. Za zvláštní struktury považuje představy, jež se liší od vjemů tím, že představám chybí znak skutečnosti, představované danosti. Představa má toliko funkci reprezentativní, postrádá tedy úplně významu reální skutečnosti. Představa se vyvíjí z konkrétního vjemu po opětovaném nazírání předmětu. Představa není totéž co pojem. Pojem je poznanek o předmětu. Představa má funkci reprezentativní, její podstatná vlastnost je názornost. V této názornosti je též její význam pro pojem; neboť to, co dělá pojem názorným, je právě představa. Také vzpomínka má charakter reprezentativní, avšak to, čím se liší od představy, je její významová funkce, spočívající ve vztahu k dřívějším zážitkům. Proto je třeba podle Rostohara představy pečlivě rozeznávat od vzpomínek.

Psychopathologií,³⁸⁾ již definuje jako vědu o abnormálních psychických jevech, zabýval se v souvislosti s přednášením psychopathologie na Vysoké škole sociální.

Ve studii »Logický a psychologický postoj ve skladbě vět,«³⁹⁾ věnované k počtu šedesátin Fr. Trávníčka, dokazuje, že gramatika má svůj logický řád, že však tento řád má se opírat o přirozený řád myšlení, nechceme-li, aby se řeč stala pouhou hříčkou logické formalistiky.

Fr. Trávníček ve své studii »Neslovesné věty v češtině« narazil na rozpor mezi stránkou gramatickou a stránkou psychologickou ve větě. Podle Rostohara jest a byl rozpor mezi formou věty a její funkcí, neboť přirozený řád myšlení je jiný než umělý řád logiky, která zpracovává přirozené formy myšlení podle potřeb sdělení a dorozumívání jedinců žijících v duchovní pospolitosti. Tak se stává, že gramatika vedená hledisky logickými, tvoří z pojmů konkrétních vlastností, stavů nebo činností umělé samostatné pojmy (abstrakta) a činí je podměty, jako na př. ve výrazech dar rodičů, pohrdání světem atd. V řádu přirozeného myšlení rodiče darují, pohrdá světem atd. Na příkladech Rostohar dokazuje, že nelze uznati za správné tvrzení, že podmět je vždy vyjádřen nominativem, jak uvádí Gebauer. Podmět může býti nejen v instrumentálu (jmění nastrádané otcem), ale též v genitivu (vody ubývá), v dativu (lakomému není nikdy dost, t. j. lakomec nemá nikdy dost) a v akusativu, na př. mrzí mě, kde akusativ »mě« znamená podmět, který je v určitém stavu.

³⁸⁾ M. Rostohar, Psychopathologie. Skripta pro Vysokou školu sociální. Brno 1948.

³⁹⁾ M. Rostohar: Logický a psychologický postoj ve skladbě vět. Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, Ročenka semináře pro slovanskou filologii při filosofické fakultě Masarykovy university v Brně, svazek první, str. 350—359, Brno 1948, Komenium, Slovanský seminář Masarykovy university v Brně.

Poslední své psychologické názory Rostohar formuluje ve svém nejrozsáhlejším díle »Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti.«⁴⁰⁾ Díl I. Toto dílo je vyvrcholením jeho dosavadní badatelské činnosti. Poněvadž chce napsát vědeckou psychologii, založenou jen na čisté zkušenosti a zbavenou všech metafysických spekulací, vyřazuje proto ze své psychologie otázku po existenci duše a po metafysické podstatě psychických jevů, poněvadž nám skutečnost o tom neposkytuje žádné poznatky. Za úkol empirické psychologie vytyčuje zkoumání těch přírodních jevů, které subjekt sám na sobě zažívá. Proto psycholog musí vycházeti ze sebepozorování, ale subjektivní poznatky srovnává s poznatky jiných, aby nabyly obecné platnosti. Proto žádná věda není tak závislá na kolektivní spolupráci jako empirická psychologie. Rostohar v tomto díle vyvozuje obecné závěry z pokusů, konaných v psychologickém ústavě Masarykovy university, a hlásí se k celostní orientaci. Řídí se zásadou, že jednotlivé psychické jevy lze úplně pochopiti jen z jejich celostních podmínek. Psychologická analýsa není hlavním nástrojem vědecké psychologie, nýbrž je toliko pomůckou její celostní metody. Psychické jevy analyzujeme proto, aby jednotlivé jevy jako složky psychických celostí lépe vynikly. Jednotlivé jevy však neisolujeme z jejich celku.

Náležitě přihlíží též k vývojovým pochodům o psychickém dění, snaží se odhaliti zákony psychického vývoje a přeje si, aby čtenář sám se přesvědčil, do jaké míry dovede empirická psychologie s úspěchem pracovati celostní neboli dialektickou methodou.

Předmět psychologie omezuje na psychologické jevy, které náležejí k podstatě vědomého subjektu, jsou zcela závislé na subjektu a lze je poznávati jenom introspektivně čili sebepozorováním tak, že si je každý ve svém zažití přímo uvědomuje.

Pocitové danosti jsou podle jeho názoru naše subjektivní zážitky a jsou plná realita. Tyto pocity zažité danosti jsou kvalitativně určená skutečnost, jež nemůže býti vystižena žádnými kvantitativními pojmy. Konkretní subjektivní danost zachycená v našem vjemu, je jedinečný zážitek, jenž je nám dán jen jednou.

Za podvědomé pokládá to, co nebylo vystiženo neboli apercipováno a přivedeno do jasného vědomí, nýbrž se nalézá v pozadí konkrétního vjemu, v němž se projevuje jen svými účinky.

V pocitu rozlišuje jakost a intenzitu, již považuje za celostní vlastnost.

⁴⁰⁾ V tisku. Autor mi laskavě zapůjčil své dílo v kartáčovém otisku. Proto neuvádím stránky.

Smyslové ústroje mohou býti podle Rostohara podrážděny také intra-subjektivními příčinami, nalézajícími se uvnitř subjektu. Tak vznikají halucinace. Vznikají z psychosensorického podráždění kůry mozkové, při kterém z intenzivní představy a jejích fyziologických příčin podráždění z kůry mozkové jde do smyslového ústrojí. Podobný zjev je v eidetické představivosti, ale eidetik je si vědom, že jeho názor je pouhou představou. Synesthesie si vysvětluje tak, že podráždění jednoho smyslu může způsobiti podráždění i v jiném smyslu.

Prostorovost pocitových daností považuje za stejně původní jako je jejich kvalita, realita nebo časové určení. Znak prostorovosti mají na sobě, jak se mu zdá, pouze smyslové pocity, kdežto znak časovosti náleží všem aktům vědomí.

Trvání tónů vzniká v celistvosti několika stejných tónových pocitů.

Barvitost tónu považuje za celistvou kvalitu zvukových vjemů, která vzniká tak, že jistý základní tón vnímáme v celosti s jeho svrchními tóny a šelesty.

Neuznává barev smíšených, komplementárních a přechodných, poněvadž barva pocitem uvědomovaná je v každém případě původní kvalita, ať je podmíněna jednoduchým nebo smíšeným podnětem.

Otázku, co je v našem zážitku dříve: zda celost či její části, považuje Rostohar za jednostrannou a nesprávnou proto, že každý tvar je jako vjemová celost primární danost, kdežto části jsou daností sekundární. S hlediska vzniku je však každá částka primární danost, neboť je nezbytnou podmínkou celku, který z částí vzniká. To je zvláště zřejmé na vzniku melodie a věty. Nelze tedy tvrditi, že primární danost naší zkušenosti je bezvýjimečně celost a že její části jsou vždy sekundární daností. Někdy jsou celosti primární vlastností, někdy zase jsou jí částí. Celost, která vznikla z částí, je vždy sekundární danost.

Tvar, útvar a komplex označuje za pojmy statické, kdežto psychickou strukturu chápe dynamicky jako tvůrčího činitele.

Apercepcí nazývá činnost, která sceluje čerstvé vjemy s naší dřívější zkušeností.

Názor definuje jako útvar scelující funkce, jejímž podstatným činitelem je předmětovotvorný akt. Názor záleží v celosti několika bezprostředních vjemů jednoho a téhož předmětu.

Hlavní funkci konkrétního pojmu vidí v tom, abychom si jím dovedli uvědomovati totožnost určitého předmětu. Pojem

druhový se vyvíjí diferenciací z původního pojmového schematu. Obecným pojmem se stává apercepční schema teprve tehdy, když pojmem míníme více předmětů stejného druhu. Obecný pojem nemá svého předmětu. Míníme v něm jen předměty těch konkrétních pojmů, které zastupuje.

Při obecných jménech, t. j. při slovech s obecným významem, vybavují se nám obecné pojmy bez doprovodu příslušné představy. Každou myšlenku má za celostní jednotu subjektu a predikátu.

To jsou některé myšlenky z jeho posledního synthetického díla, podávajícího zevrubné poučení o předmětu, úkolech, methodách psychologie, o pocitech, psychických celostech, vzpomínce, pojmotvorné činnosti, myšlení, představě a fantasii.

Rostohar vždy zdůrazňoval, že bez správné metody není správných výsledků. Opírá se ve svých pracích o fakta, zjištěná vhodně volenou methodou. Jako empirik, nečiní v psychologii závěrů, jež přesahují empirickou zkušenost. Jako badatel vyniká originalností, jež se projevuje zvláště ve volbě methodických prostředků k řešení problémů.

Hodnotíme-li celkově dosavadní Rostoharovo psychologické dílo s hlediska české psychologie, pak se nám Rostohar jeví předně jako budovatel experimentální české psychologie, tvůrce prvního experimentálního českého ústavu psychologického, dále jako význačný pokračovatel v úsilí o vytvoření empirické psychologie prosté metafysiky a konečně jako kritický a úspěšný badatel v celostní psychologii.

Rostohar přednášel na pedologických sjezdech v Praze, v Brně, v Bratislavě a Lublani. Předsedal prvnímu slovanskému pedologickému sjezdu v Brně v r. 1934 a druhému v Lublani v r. 1937, které přispěly ke kulturnímu sblížení Slovanů.

Je spoluzakladatelem prvního českého odborného časopisu Psychologie, jež redigoval od jeho založení v r. 1935 až do r. 1949.

Ve svých přednáškách na filosofické fakultě Masarykovy university, na škole vysokých studií pedagogických v Brně, na Pedagogické akademii v Brně, na Vysoké škole sociální v Brně získával zájem posluchačů jasností a názorností svých výkladů.

Byl dlouholetým předsedou Společnosti pro výzkum dítěte v Brně a místopředsedou Společnosti pedagogického musea v Brně.

Přejeme jubilantovi, který se dožil sedmdesátin v plné tělesné a duševní svěžesti, ještě mnoho let zdraví, aby mohl pokračovati ve své plodné tvůrčí práci a dokončiti své úspěšné vědecké dílo.

Soupis prací Mihajla Rostohara¹⁾ za léta 1939—1950.

1939.

Psychologická podstata dětské hry. *Psychologie V*, 1939, str. 23—29.

1940.

Význam pádů s hlediska psychologického, *Psychologie VI*, 1940, str. 1 až 16, 129—142.

Problémy sociální psychologie. *Psychologie VI*, 1940, str. 70—83.

Dr J. Vaněk: Psychologické základy nové české a slovenské pedagogiky (recenze), *Psychologie VI*, 1940, str. 46—47.

V. Komárek—Dr Fr. Trávníček: Mluvnické vyučování (recenze), *Psychologie VI*, 1940, str. 96.

Karel Baldrian: O poměru mezi myšlením a řečí (recenze), *Psychologie VI*, str. 160.

1942.

Význam pádů s hlediska psychologického. *Psychologie VII*, 1942, str. 19—29, 42—57.

J. v. Allesch: Pojetí celosti a vlastnosti (recenze), *Psychologie VII*, 1942, str. 30—31.

1943.

Jiřina Popelová: Filosof Fr. Krejčí (recenze), *Psychologie VIII*, 1943, str. 94—95.

L. Kolaříková: Psychologie dítěte, duševní vývoj dítěte předškolního věku (recenze). *Psychologie VIII*, 1943, str. 96.

1946.

Pojetí vývojové psychologie. *Psychologie IX*, 1946, str. 71—98.

1948.

Logický a psychologický postoj ve skladbě vět. Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Komenium, Brno 1948. Slovanský seminář Masarykovy university v Brně. Str. 350—359.

Psychologie sociální. Akademické přednášky pro Vysokou školu sociální (hektografované). Str. 96. Brno.

Psychopathologie. Akademické přednášky pro Vysokou školu sociální (hektografované). Str. 41. Brno.

1950.

Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (v tisku). Brno 1950. Asi 250 stran.

¹⁾ Soupis prací do r. 1938 uspořádal Dr Josef Burjanek v *Psychologii IV*, 1938, str. 425—432. Obsahuje souborná díla, původní články, jeho recenze a překlady z jiných autorů od r. 1907, celkem 171 čísel.